

Нови измерения на свободата 2011

България в петата година от членството си

*Публична лекция на Меглена Кунева, София, хотел „Радисън”,
24 януари 2011 г.*

Дами и господа,

Благодаря! Благодаря за поканата да говоря пред вас тази вечер!

Благодаря на Фондация „Фридрих Науман” и господата Аспарух Панов и Петер-Андреас Бохман, на Илия Лингорски и Либералния институт за политически анализи, както и на Борислав Цеков от Института за модерна политика.

Влизайки в петата година от членството си в Европейския съюз, България преживява най-големия политически скандал в историята след 1989 г.

Ако някой тогава ми беше показал вестниците от миналата седмица, преди пет и повече години, нямаше да повярвам на очите си! Че подслушването може да се превърне в норма, че отказът от правото на кореспонденция може да е доброволен отказ.

Тази лекция беше мислена и започвана много пъти и никога не е имала това съдържание, с което започнах. Беше за бъдещето. За обединяващия план за нацията, за модерността, за еднаквостта на българите с Европа, за заплати, икономика, за публичните услуги, които само държавата може да предостави.

В петата година от членство това са нормални теми.

Някои от тях получиха грешен отговор или никакъв отговор, някои дори не са получили подобаващите и полагащи им се въпроси, но са обичайни за една европейска държава.

Поради повода, с който започнах, а именно *новите измерения на свободата*” като тема, се трансформира в далеч по-личното и съкровено, по- кратко за *свободата*.

В книгата си „За свободата” британският политически философ Джон Стюарт Мил пише, че свободата не е само свобода да правиш, каквото желаеш, а свобода от принуда. Преди векове, казва той, значението на думата „свобода” е било доста различно от днешното – означавало е „защита от тиранията на управляващите.” Преди векове ли?...

Преди пет години изглеждаше, че нищо не може да се обърка. Бяхме наясно и със свободата, и с тиранията.

За нас, българите, а и за много други народи, свобода е била дума равна на правото да имаме държава. Била е въпрос на живот. Не мога да цитирам български философ от времето на Мил. Но мога да цитирам знаме. На онова знаме е пишело свобода или смърт. Значи, била е въпрос на съществуване. И свободата е била действие и личен избор.

Разтърсващото покрай този скандал е точно изборът: изразеният **доброволен отказ на много хора от правото на личен живот**, на неприкосновена кореспонденция. Сякаш е нормално да бъдеш подслушван, да бъдеш следен, да ти се отварят писмата и имейлите, да кажеш: „Е, какво пък толкова: ако нямаш какво да криеш, няма защо да се притесняваш от подслушване”. **Този начин на мислене е самоубийствен.** Безотговорен е. Не съм съгласна. Дълбоко разрушава личността на примиряващия се, но и отнема свободата на всички ни, от отговорността към другите в обществото.

Какво мога да направя? Достатъчно ли е личното ми мнение на гражданин, казано публично? Това ме интересува днес и затова съм тук.

Нали „Свободата не ще Екзарх, иска Караджата“. Знам, че в тази зала работим през превод и изречението е трудно за интерпретация. Ще кажа: това е нашият, български вариант на цитата „Свободата винаги е на върха на копието“. Но е същото като смисъл, порив, разбиране: че за нея трябва да си готов. Че трябва действие. Вижте, ние сме еднакви с другите европейски народи, с хората. Искали сме и искаме едни и същи неща за достоен живот. Затова влязохме в Европейския съюз.

Преди пет години.

С влизането ни в Европейския съюз свободата започна да триумфира в друга употреба на езика и с други граници - с юридическия език на договорите, към които се присъединихме: свободно движение на услуги, свободно движение на хора, капитали, стоки, Шенген, защото придвижването и сигурността без граници е свобода, както и свободата на научното пространство, европейския патент. Тази магия - повтарянето на думата „свобода“ - не ни пази, не е амулет. И когато говорим за икономическите измерения на свободата, и там тя е на върха на копието. Чешкото председателство постави за своето мото „без граници“ и справедливо се концентрира върху правилата на свободния пазар. Когато говорим за икономика, *ето с какво се сравняваме*:

В доклада на „Херитидж“ и „Уолстрийт Джърнал“ за 2010 г. икономическата свобода в България е оценена на 64 процента. Критерият? - Как човек контролира занаятието и собствеността си. Не как го контролират. Този резултат е малко по-висок от средния за света, но е по-нисък от средния за региона и доста по-нисък от този на страните, широко известни като „свободния свят“. За да не остане съмнение какви са границите на свободата, там се казва: „В икономически свободното общество правителството **стимулира** работната сила, капиталите и стоките да се движат свободно и ако има ограничения или контрол, те се налагат, **само** за да се подкрепят и опазват свободата“.

Как у нас се стимулира работната сила?

Според доклад на ОИСР, по отношение на четене, математика и природни науки България е на последно място в таблицата. Изследването се базира на оценка на студентите.

Каква е оценката на бизнеса?

От всички европейски страни най-трудно се започва бизнес у нас. Бизнесът тук е с най-ниско самочувствие, че допринася за просперитета на нацията. Изследването се основава на допитване до нашите предприемачи.

България е на последно място в Европа по иновации.

Европейският индекс на здравни услуги казва, че сме на последно място в Европа според потребителите им.

Разкриваме най-малко нови работни места.

Последни в европейската таблица сме по БВП на глава от населението.

Всички тези данни са индекси на свобода - оценка как се чувстваме, как се възприемаме и как ни възприемат.

Трябва промяна. На мисленето и действията ни.

Скандалът с подслушванията е симптом на заболяване в мисленето. Оздравителната рецепта е по-голяма прозрачност, повече демокрация, повече правила, отчетност и диалог. Би било огромна грешка, ако управляващите се затворят в себе си и се опитват силово да налагат своите убеждения на другите без диалог, без аргументи, без опит за търсене на консенсус.

Опасенията ми са още, че няма да говорим за икономическите и социални свободи, върху които знанието и моженето се развиват, няма да определяме внимателно и с грижа очертанията на Държава приятелска към потребителя, на новите ѝ задачи пет години след членство. Защото имаме

жертва и трябва да ѝ се окаже първа помощ. Жертвата е собственият ни рефлекс в оценката на човешките ценности и готовността да ги защитим.

През 2007 г. някой ми беше казал - знаеш ли, още 5 години ние няма да сме готови, ще има последно напасване и то с немалко сътресения. Не повярвах, естествено. Сравнявайки ни с другите страни, вече като комисар, си казвах, в относително добър ред сме – с прието до последната директива европейско законодателство, с планове как ще се изпълняват и финансират по-сложните изисквания с дълги преходни периоди, със създадени административни структури, обучавани достатъчно дълго време, за да могат да прилагат законодателството. С договорени 13 милиарда за първите три години. В крайна сметка, България се беше готвила усилено за членството 10 години! Споделях възторга на всички, че сега имаме предпазна мрежа, която да не ни позволи да пропаднем фатално, имаме с какво да се сравняваме, имаме откъде да почерпим опит, когато не знаем как до постъпим.

В интерес на истината три области ме тревожеха и преди пет години – образованието, здравеопазването и вътрешните работи. Точно това, което са публичните разходи. И което не можем да свършим сами, за което ни трябва държава и **политици на знанието**.

И трите системи са изцяло самостоятелна компетентност на държавите членки на ЕС и няма общо европейско законодателство в областта. Нямахме откъде да се вземе един готов модел.

Признавам, че най-сериозните ми притеснения бяха в областта на правосъдието и вътрешните работи. Не само заради надвисналата предпазна клауза, която България успя да избегне и заради продължаващия и до днес мониторинг. Като юрист знам, че правото и правосъдието са най-голямата опора на демокрацията – не нейни постижения, а нейна опора. Защото са предназначени да надживеят всяка една политика и всеки политик и да преведат гражданите и обществото безопасно през катаклизми и сътресения. Правото и правосъдието са последната и най-важна гаранция срещу тайните мечти на политиците, срещу популизма и произвола. Знаем за обидата на колегите юристи, магистрати и адвокати от критиките на Европейската комисия в годишните и междинни мониторингови доклади. Не сме прави да се сърдим – напротив, това е признание към нас, че именно на юристите се разчита като гаранция за поддържане на правов и обществен ред. На юристите, не на правителствата, не на политическите партии. Политическата воля без правов ред е произвол и популизъм, меко казано.

Вече като еврокомисар няколко пъти се опитах да накарам колегите си политици да седнат на една маса, за да постигнат консенсус по три точки за радикална реформа в системата на правосъдието и вътрешните работи.

Консенсус, който да постигнат всички партии, след консултация с гражданите.

Този консенсус е неизбежен за успешна реформа на тези сфери. Той става все по-труден с всеки изминал ден. Все по-тежки стават обвиненията, все по-тежки думите, които си разменяме и все повече се отдалечаваме от територията на правото и правосъдието и се връщаме там, където никога повече не искаме да бъдем.

Мисля, че консенсусът става абсолютно необходим и спешен. Незабавно трябва да се започнат консултации с гражданите – само и единствено те трябва да кажат колко от правата си са готови да ограничат или не и какво искат от системата на правосъдие и вътрешен ред в замяна. Също как искат да контролират, че тези системи спазват така очертанния обществен договор.

Предлагам, вместо разговори за назначения, покровителства и услуги, да проведем този разговор с избирателите си. Те ще го оценят. Знаем го от собствен опит. Не всички и невинаги са ме харесвали, но съм дълбоко благодарна, че са ме оценявали.

И още един „терен за разчистване“, за който искам да говоря. Скандалът с подслушванията показва поредния тревожен симптом - че в силовите структури у нас все още властва разбирането, че процедурите, правилата, законът са инструменти, спрямо друга цел. Все още властва разбирането, че видите ли, ние си знаем кои са лошите, хващаме ги и натъкмяваме криво-ляво правилата, процедурите и законите така, че да успеем да накажем лошите. Този начин на мислене е фатален за

модерната държава. Опасен е, вреден и ерозира не само правосъдната система, а цялото общество. Трябва да е точно обратното – **върховенство на закона** означава, че всеки е невинен до доказване на противното, че никой не е над закона. И никой, ама никой, който и да е той, бил той министър на вътрешните работи или премиер, не може да промени това според едноличните си виждания.

В петата си година от членство в Европейския съюз се намираме в точката на ясното осъзнаване, че само правилата могат да ни спасят от самите нас. Че нямаме нужда някой да ни надзирава и подслушва, за да си вършим работата, а имаме нужда само от правила. Всъщност, в повечето сфери те са налице и работят, благодарение на ЕС.

Наистина е време да се обърнем към сферите, в които ние, българите, трябва да направим реформите и нямаме готови модели.

Образованието и здравеопазването също се нуждаят от консенсус за тяхното реформиране.

България няма време да опитва десни или леви модели в зависимост на какво правителство се падне неизбежността на реформата. Страната е малка и времето е малко. Нека намерим най-практичния модел. Сега. Като начало нека да признаем: образованието не е безплатно, не е качествено и не е достъпно.

Говорете с всяка майка на две деца, с доходи под средните, и ще видите, че едва може да си позволи разходите, свързани с това децата ѝ да посещават училище. Време да се отървем от лицемерието и да решим заедно – платено или безплатно образование, как е финансирано и т.н. Въпросът със системата на преподаване, изпитване и оценяване бих предложила да оставим на професионалистите, но с ясен мандат за тотална промяна.

Аз лично симпатизирам на скандинавския образователен модел, но отново казвам, че е редно да се доверим на професионалистите.

Но все пак ще си позволя да кажа и личното си виждане. Ако преди сто години грамотността е означавала да четеш и смяташ, то в днешния век грамотност означава да владееш поне един чужд език свободно и да боравиш без затруднения с компютър. Всеки, който е търсил работа, е наясно с това. Образованието също така трябва да се върне и към функцията си да възпитава, освен да обучава.

Каква държава ще изградят утре граждани, знаещи химически формули, но незнаещи, че са граждани.

Иска ми се да възпитаваме граждани - патриоти на България и Европа. Подкрепата за образованието означава и подкрепа за семейството и децата. За тези български европейци, които няма да си спомнят страната си извън Европейския съюз. **Да завещаем добро образование е последното и най-важно, което това поколение политици може да остави на бъдещето.**

Българският народ е оцелял чрез образование, ние сме хора, които дори и да имаме малко, го инвестираме в образованието на децата си. Да се върнем към същността си, за да сме сигурни в утрешния ден. Днес ние образуваме лекарите, които ще ни лекуват, съдиите, които ще ни съдят, полицаите, които ще ни пазят и ще ни служат и министър-председателя, който ще ни управлява.

Европейския съюз прие Стратегия 2020 където образованието и науката имат ключова роля. Искам да видя България не само изпълняваща приоритетите. Искам да видя България водеща в тези приоритети след 5 години. Което означава, че трябва да се започне, утре, сега.

Сега е необходимо да се реформира и здравеопазването.

Тази сфера борови с две от най-важните неща в цивилизованите общества - живота и парите на гражданите. Европейски модели има достатъчно. Ще се изненадате колко европейски проекти и предложения в тази сфера са правени през годините. Както и в много други области. Да ги изтупаме от прахта и да се захващаме за работа. Въпрос на желание. Тази реформа обаче, както и много други, не може да стане без активното участие на лекарите и пациентите. Ще се върна към тъжните

събития от последните дни не защото ми е приятно, а просто е пресен примерът. Стана кристално ясно, че реформи не се правят с полицейски средства и моралът не е в СРС-тата. Няма подслушване на света, което да замени личния стремеж да си вършим работата. Особено, когато за нея се плаща с обществени пари. **Моралът и правилата са основата на успеха.** Не можем да ги заобиколим нито със заклинания, нито с хитрост, нито с лъжи. Не може в петата година от членството ни в ЕС да не сме научили този най-важен урок.

През цялата си кариера на политик съм застъпвала европейското правило за **отчетността в работата ни**. Именно тя е гаранцията и качественият контрол, че сме свършили това, за което ни е наел работодателят ни. През целия период на преговори давах ежедневен отчет на всяка стъпка, на всеки преходен период и на всеки нов закон. При това, имайки предвид, че в периода на преговорите ние единствено и само се приравнявахме към това, което вече съществуваше като европейско право и практика. Сега България има възможност да влияе в процеса на изработване на законодателството, а аз не съм чула нито веднъж и един министър да обясни, какво е договорил в Брюксел. Не искам да бъде разбрана неправилно. Критиковала съм и в качеството си на министър в две правителства, и в качеството си на еврокомисар. Критикувам защото **искам промени, а не провали**. И ще продължавам да го правя.

Промените ги могат само хората.

Индивидуализмът, който носим, е движеща сила, ако имаме свобода и независимост при взимане на решения. Свободни професионалисти на всяко ниво, свободни от неграмотен и неписан контрол, свободни от сковаваща йерархия. Това ще е наистина новата граница на свобода. Но първо трябва да се съгласим, че искаме да сме силни и големи с обществото си. **Интеграцията отвътре - това е цел.** За европейската работихме 10 години, за вътрешната трябва да има също толкова сериозен план за следващите 10 години.

24 януари 2011 г.

София